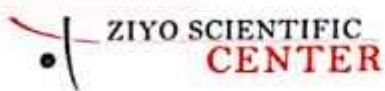

1 of 133

ISSN: 2181-3418

O'ZBEKISTON OLIMLARINING ILMIY-AMALIY TADQIQOTLARI

ilmiy-nazariy, metodik
jurnal

Maxsus son
2025

MUNDARIJA

FILOLOGIYA	
Toshmatova M. M. O'zbek tilshunosligidagi maza – ta'm ifodalovchi birliklarning o'rganilishi.....	3
Dadabayeva Sh. Sh. Aksiologik leksikani o'rganishda lingvomadaniy yondashuv.....	9
Nurullayeva F. T., Fayziyeva P. B. The role of authentic materials in teaching english as a foreign language.....	14
Nurullayev X. T. Nemis tilidagi frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlari	22
Khoshimova N. N., Ibrokhimova M. M. Integrating authentic materials and multimodal literacy to improve language skills.....	27
Raximova S. D. Alisher Navoiy asarlaridagi barqaror til biriklarining o'rni va ahamiyati.....	33
Арипова С. А. Теоретические основы контекстного обучения медицинской терминологии через единство номинации и дефиниции.....	40
Agzamova D. B. Ingliz va o'zbek tillari olamning lisoniy manzarasida(sodda varianti) "xotira" kategoriyasining reprezentatsiyasi.....	45
Karimova M. A. Allyuziya, iqtibos, reminissensiya munosabati tahliliga oid qarashlar.....	55
Shodiyeva G. A. Til uchi hodisasing psixolingvistik xususiyatlari.....	60
Tlektsov F. M. Tilshunoslikka yondosh sohalaridagi tillararo mutanosib muqobillik muammosi.....	70
Мамадалиева N. Метрологиянинг халқаро лугати (international vocabulary of metrology — vim) ҳамда қонунлаштирувчи метрология атамалар халқаро лугати (international vocabulary of terms in legal metrology — viml)га интеграцияланган метрология соҳасига онд атамалар изохли лугатини яратиш зарурати.....	75
Esirgapov M. N. The impact of globalization and technology on british and american english: a comparative analysis.....	91
PSIXOLOGIYA	
Shomurotova N. N. The phenomenon of violence in social psychology.....	103
Nurboyeva Sh. Sh. Art pedagogik yondashuv asosida talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik-psixologik omillari.....	110
Obidova D. M. reflektiv tafakkur mexanizmlari va uning inson hayotidagi o'rni	114
Yuldoshev R. D. Polilingval muhitda talabalar pragmatik kompetensiyalarini shakllantirish.....	121
Baxrillayeva M. R. O'smir yoshlarning internetdan samarali foydalanishda lokus nazoratning ahamiyati.....	129

FILOLOGIYA

maxsus son №1

Karimova Mastura Ablaxat qizi
O'zbekiston Milliy Universiteti
"O'zbek tilshunosligi" kafedrasida o'qituvchisi
Email: m.karimova94@nuu.uz

ALLYUZIYA, IQTIBOS, REMINISSENSIYA MUNOSABATI TAHLILIGA OID QARASHLAR

Annotatsiya. Maqolada allyuziya va unga yondosh bo'lgan hodisalardan iqtibos hamda reminisseniya haqidagi tilshunoslarning fikri umumlashtirilgan. Har bir hodisaning allyuziya bilan o'xshash va farqli jihatlari bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: allyuziya, iqtibos, reminisseniya, badiiy matn, allyuziya denotati, allyuziv nom, allyuziya ko'rsatkichi, allyuziya manbasi.

Karimova Mastura
National University of Uzbekistan
Teacher of the Department of "Uzbek Linguistics"
Email: m.karimova94@nuu.uz

VIEWS ON THE ANALYSIS OF ALLUSION, QUOTATION, AND REMINISCENCE

Annotation. The article summarizes the opinions of linguists about allusion and related phenomena, as well as reminiscences. Information is provided on the similarities and differences of each phenomenon with allusion.

Keywords: allusion, quotation, reminiscence, literary text, denotation of allusion, allusive name, indicator of allusion, source of allusion.

Каримову Мастуру Аблахат кизи
Национальный университет Узбекистана
преподавателя кафедры "Узбекское языкознание"
Email: m.karimova94@nuu.uz

ВЗГЛЯДЫ НА АНАЛИЗ АЛЛЮЗИИ, ЦИТАТЫ, РЕМИНИСЦЕНЦИИ

Аннотация. В статье обобщены мнения лингвистов об аллюзии и связанных с ней явлениях, а также о реминисценции. Приведены сведения о сходствах и различиях каждого явления с аллюзией.

Ключевые слова: аллюзия, цитата, реминисценция, художественный текст, денотат аллюзии, аллюзивное название, указатель аллюзии, источник аллюзии.

Bugungi kunga kelib dunyo tilshunosligi badiiy matn tushunchasini faqatgina qurilishi, gramatik tomonini tahlil qilish bilangina cheklanib qolgani yo'q. Balki, har qanday matning ikkinchi tomoni ham mavjudligini, uning inson idrokining mahsuli ekanligini alohida tadqiqotlar yordamida tahlil qilib bermoqda. Badiiy matnda yaratilgan davr, madaniyat, vaziyat haqida ham ma'lumotlar ham aks etadi. Hattoki unda boshqa matnlar bilan ham bog'lanish kuzatiladi. Bunda u intertekst sifatida namoyon bo'ladi. Intertekstuallikning murakkab va keng qamrovga ega bo'lgan turi allyuziya hodisasi hisoblanadi. *Allyuziya*– lotincha ishora, hazil ma'nosini bildirib, muayyan til birligi vositasida biror adabiy yoki ijtimoiy-tarixiy faktga ishora qilishdan iborat uslubiy figuradir. Mumtoz adabiyotdagi talmeh san'ati ayrim o'rinlarda allyuziya terminiga o'xshab ketadi. Biroq allyuziya nafaqat shaxs nomlariga, balki voqea-hodisalarga ham ishorani bildiradi. Bu jihatidan u nisbatan keng qamrovga ega. Tilshunos olimlardan M.I.Kiose, O.S.Axmanova, I.V.Gubbenet, I.G.Potylitsyna, E.M.Dronova, A.S.Evseeva, E.Y.Abramova, A.G.Mamaeva, L.A.Mashkova, E.V.Rosen, I.N.Sofronova va boshqa tilshunos olimlar bu borada o'z fikrlarini bildirganlar [9, C.22]. O'zbek tilshunosligida M.Kurbanova, M.Yo'ldoshev, M.Mamatov, D.Xudoyberganova, N.Turniyozov, D.Andaniyozova, S.Boymirzayeva, E.Qilichev, M.Xomidovalarning ilmiy tadqiqotlarida allyuziya bilan bog'liq nazariyalarni uchratamiz. Allyuziv birliklar tahlilida unga yondosh hodisalar sifatida iqtibos va reminissensiya keltiriladi. Allyuziya tushunchasining ma'nosini aniqroq belgilab olish uchun unga yondosh holda qo'llanadigan, o'xshash tushunchalar chegarasini farqlab olish zarurdir. Chunki ayrim o'rinlarda ular sinonim sifatida yoki bo'lmasa, aniq chegara qo'yilmagan holda qo'llaniladi. Quyida allyuziyaga yondosh hodisalarning integral va differensial belgilarini tahlil qilamiz.

Allyuziya va iqtibos matn muallifining fikrini dalillash, kengaytirish, sifatlash maqsadida o'zidan avval yaratilgan matndan ayrim birliklarni keltirish orqali yuzaga kelishi bilan bir nuqtada kesishadi. Shu sababdan ham ayrim tadqiqotlarda chegarasiz qo'llanilgan o'rinlar mavjud.

Rus tilshunosi T.B.Sirendorjiyeva allyuziv birliklarni kiritish usullarini quyidagicha keltiradi: referensial, nominativ, iqtibos keltirish, yo'naltirilgan, reminissensiyalar orqali [10, C.24]. Bunda iqtibos keltirish ham allyuziya hodisasining bir qismi sifatida qoraladi. Yana bir o'rinda rus tadqiqotchisi M.D.Tuxareli allyuziyaning uch turi sifatida nomga ishoralar, mifologik-diniy, allyuziv iqtiboslarni keltirib o'tadi [13, C.23]. Olim iqtiboslarni allyuziya hodisasining bir turi deb hisoblaydi.

Iqtibos (*arabcha – ziyo olmoq*), *sitata*- biror asardan so'zma-so'z olingan parcha. U barcha uslublarda unumdor ravishda qo'llaniladi. Ilmiy matnlarda tadqiqotchining fikrini dalillash hamda tahliliy-tandiqidiy fikr berishda faol qo'llanilsa, badiiy matnda xalq og'zaki ijodi namunalari, diniy manbalardan (Qur'on oyatlaridan), mashhur asarlardan, mashhur yozuvchi va adiblarning fikrlaridan, kinofilm, mutfilmlardan jumlar iqtibos sifatida keltiriladi. Iqtibos, odatda, qo'shtirnoq bilan yoki alohida qatordan keltiriladi va havola beriladi. Allyuziya - bu ma'lum bir matn elementlarini

fikrini dalillash hamda tahliliy-tandiqdiiy fikr berishda faol qo'llanilsa, badiiy matnda xalq og'zaki ijodi namunalari, diniy manbalardan (Qur'on oyatlaridan), mashhur asarlardan, mashhur yozuvchi va adiblarning fikrlaridan, kinofilm, mutfilmlardan jumlar iqtibos sifatida keltiriladi. Iqtibos, odatda, qo'shtirnoq bilan yoki alohida qatordan keltiriladi va havola beriladi. Allyuziya - bu ma'lum bir matn elementlarini

FILOLOGIYA

maxsus son №1

o'zlashtirish bo'lib, ular retsiptiyent matnda tanib olinadi va shu yerda ularning anglanish jarayoni amalga oshiriladi. Allyuziyaning iqtibosdan farqi shundaki, elementlarni o'zlashtirish tanlab amalga oshiriladi va yangi matn bilan bog'liq bo'lgan butun bayonot yoki manba "matn ortida" faqat yashirin tarzda mavjud bo'ladi. Iqtibosda esa manba matn deyarli o'zgarishsiz qo'llaniladi (istisno hollarda fikr mazmuni o'zgartirilmasdan ayrim o'rinlarigina o'zgartiriladi xolos). Fikrlarimizni jadval tariqasida umumlashtiramiz:

Allyuziya	Iqtibos
Matn tarkibida begona matn parchasi keltiriladi	
Barcha uslublarda qo'llaniladi	
Fikrni dalillaydi, boyitadi	
Manba matnning ayrim qismlarigina tanlab olinadi	Manba matn aynan beriladi
Izohlovchisi bilan qo'llanilganda qo'shtirnoqqa olinadi	Qo'shtirnoq yoki havola beriladi
Allyuziv matnning boshqa birliklari bilan kontaktda qo'llaniladi	Yangi satrdan yoziladi
Manba matn allyuziv matnda berilmaydi	Manba matnning barcha elementlari qatnashishi shart
Matnni tushunishda adresatdan ma'lum darajada bilim talab qilinadi (hech bo'lmaganda adresant bilan bir madaniyat egasi bo'lishi lozim)	Adresat iqtibosni tushunishda mavzu doirasidagi bilimga ega bo'lishi birlamchi emas

Matnda iqtibos allyuziya manbasi va denotati vazifasini bajarishi mumkin, biroq allyuziya ko'rsatkichi (allyuziv nom) sifatida qo'llanilmaydi.

Tilshunos olimlar tomonidan allyuziya va reminissensiya tushunchalari orasida aniq chegara qo'yish borasida munozarali o'rinlar talaygina. Reminissensiya (*lot. – xotirlash, eslash*) – badiiy matnlarda mavjud bo'lgan o'zidan oldingi asarlarni yodga soluvchi nuqtalar, "adabiyotdagi adabiyot obrazi". Reminissensiyaga berilgan ta'riflar orasida "badiiy matnlarda mavjud bo'lgan o'zidan oldingi madaniy-tarixiy faktlarga, asarlarga yoki ularning mualliflariga "havolalar"[11, C.17]" kabi fikrlar ham mavjud. Bu esa masalani birmuncha chalkashtirib yuboradi. Chunki ikkinchi berilgan ta'rif ham aynan allyuziyaga berilgan ta'rif bilan bir xil. Bizningcha, reminissensiya adresant tomonidan ongli va ongsiz holda o'zidan avvalgi matnlarga ergashish hisoblanadi. Bunda janr, g'oya juda o'xshashligi bilan farqlanib turadi. Ayrim o'rinlarda reminissensiya muallifning shaxsiy hayot yo'lidagi voqealarga ishora sifatida ham beriladi. Tilshunos olim M.Xomidova tomonidan intertekst turlari sifatida allyuziya, reminissensiyaga ham alohida to'xtalib o'tilgan. Olima reminissensiyani izohlashda birinchi ta'rifga asoslanadi. Misol sifatida A.S.Pushkinning "Kuz" va A.Oripovning "Kuz xayollari" she'rlarini keltirib o'tadi[12, B.31]. Har ikkala tushuncha ham o'zidan oldingi matnlarga ishora qilishi; natija matn to'liq o'qib idrok qilingandagina namoyon bo'lishi bilan bir nuqtada

kesishadi. Adresant adresat uchun tanish matnlardan ayrim elementlarni tanlab olishi (allyuziyada) hamda adresantning biografiyasi bilan ham tanish bo'lish talab qilinishi (reminnisensiyada) ularni alohida tushuncha sifatida namoyon qiladi. Reminnisensiya allyuziyaga nisbatan ko'roq adabiy bilim talab qiladi. Adresat badiiy matndagi reminnisensiyani anglab yetishi, aniqlashi uchun juda ko'p badiiy asar bilan tanish bo'lishi lozim. Bundan tashqari, adresantning biografiyasi bilan ham tanish bo'lishi talab qilinadi. Allyuziyada esa matndagi allyuziv birliklar tushunilishida adresat adresant bilan bir madaniyat kishisi bo'lsa ham matndagi allyuziv nomlarni "taniy oladi". Ayrim o'rinlarda boshqa madaniy muhitda yaratilgan adabiy asarlar, tarixiy shaxslar va voqealar ham allyuziya denotati bo'lishi mumkin. Bunday holda ham aynan jahonga mashhur, eng tanililari tanlab olingan bo'ladi. Masalan, A.Oripovning "O'zbekiston, Vatanim manim" she'ridagi *Hamid Olimjon, G'.G'ulom, A.Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Sobir Rahimov, Oybek, Habib Abdullayev, Jaloliddin Manguberdi* kabi bir qator o'zbek xalqi uchun tanish presedent nomlar bilan birgalikda jahonga mashhur *Kolumb, Chingizxon, Budda, Zardusht* kabi "begona" presedent nomlar ham qo'llanilgan. Aynan shu sababdan ham o'zbek adresati ham bu matnni qiynalmasdan tahlil qila oladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, allyuziya va yondosh hodisalar ayrim o'rinlarda bir chiziqda keshishadi. Biroq ularning o'ziga xoslaiklari ham talaygina. allyuziya hodisasini matn tuzuvchining "individual mavzulashirilgan mundariyasi" deyish mumkin. Chunki har bir adresant adresatga yetkazmoqchi bo'lgan g'oyasini, estetik ta'sirini oshirishga yordam beradigan antroponim, toponim, asar, qahramonlar nutqidan parchalarni bir joyga jamlaydi. Matndagi ishora birliklarini tahlil qilish orqali har bir millat, xalqning hayot tarzi, tarixiga ham to'xtalamiz.

Iqtiboslar/Сноски/References

1. Kurbanova, M. (2016). Matn nazariyasining dolzarb muammolari 6. *O'zMU xabarlari*.
2. Kurbanova, M. M., & Xomidova, M. F. (2024). The Influence Of Allusive Names On The Perception Of Artistic Text. *SPAST Reports*, 1(1).
3. Xomidova, M. F. (2019). The problem of intertextuality in modern linguistics. *Central Asian Problems of Modern Science and Education*, 3(4), 259-263.
4. Xujamkulova Maxbuba Bobonazarovna. Question Classification of Speech Act in Speech//Middle European Scientific Bulletin, VOLUME 24 May 2022. ISSN 2694-9970. 8. Kurbanova M.M., Xujamkulova M.B. COMMUNICATIVE-
5. Karimova, M. (2023). The history of the development of allusion and its importance in literature. *Golden Brain*, 1(10), 275-279.
6. qizi Karimova, M. A. (2023). MUHAMMAD YUSUF SHE'RLARIDA NAVOIY ANTROPINIMINING TARIXIY ALLUZIYA SIFATIDA QO'LLANILISHI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16 SPECIAL), 287-289.

7. Surayyo, S. (2023). BADIY MATNDA PERSONAJ LISONIY SHAXSINING NAMOYON BO'LISHI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(10), 1071-1076.
8. М.Мамажонов. (2020)АЛЛЮЗИВ АНТРОПОНИМЛАР ВА УЛАРНИНГ БАДИИЙ МАТНДА КЎЛЛАНИЛИШИ. *FarDU.Ilmiy xabarlari*
9. Кюсе М.И. Лингво-когнитивные аспекты аллюзии: (На материале заголовков английских и русских журнальных статей): Автореф. дис. канд.филол.наук. - М., 2002. - 22 с.
10. Машкова Л.А. Литературная аллюзия как предмет филологической герменевтики, 1989, - 24 с.
11. Потылицина И.Г. Дискурсивный аспект аллюзивной интертекстуальности английского эссе: Автореф. дис. канд. филол. наук. - М., 2005. - 17 с.
12. Xomidova M. Badiiy matn persepsiyasida intertekstuallik. *Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi*. -T.,2021. – 34 b.
13. Мамаева А.Г. Аллюзии и формы ее выражения в английской художественной литературе // Сб. научн. тр. МГПИИЯ. - М., 1976. Вып. 98.-С. 16-23.